

А 2005
9523 к

МӘШҺҮР-ЖҮСІП
КӨПЕЙҰЛЫ

4

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
МӘДЕНИЕТ АРХИВІ
МІНІСТІГІ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
МӘДЕНИЕТ АРХИВІ
МІНІСТІГІ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
МӘДЕНИЕТ АРХИВІ
МІНІСТІГІ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
МӘДЕНИЕТ АРХИВІ
МІНІСТІГІ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
МӘДЕНИЕТ, АҚПАРАТ ЖӘНЕ СПОРТ
МИНИСТРАЛІГІ

МӘШҺҮР-ЖҮСІП КӨПЕЙҰЛЫ

КӨП ТОМДЫҚ
ШЫҒАРМАЛАР
ЖИНАҒЫ

МӘШҺҮР-ЖҮСІП КӨПЕЙҰЛЫ

4

Өлеңдер,
дастандар,
аңыз-хикаяттар, т. б.

АЛМАТЫ "АЛАШ" 2005

“Алаш мұрасы” сериясының редакциялық алқасы:

М. Құл-Мұхаммед, Е. Қосубаев, Ф. Әнес, С. Қасқабасов, М.

Қойгелдиев, З. Қабдолов, С. Қирабаев, К. Нұрпейіс, Р. Нұрғалиев.

Пікір жазғандар: А.С.Еспенбетов – М.Әуезов атындағы Семей университеті профессоры, фил.ғыл. докторы; Д.Ысқақұлы – Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті профессоры, фил.ғыл. докторы.

Жауапты редакторы – Қ.М. Жүсіпов.

Жинақты араб жазуынан аударып, ғылыми түсінік жазып, өзірлеген – фил.ғыл. кандидаты Г.Қ. Жүсіпова.

Көпейұлы М.Ж.

К 53 Көп томдық шығармалар жинағы. 4-том. – Алматы, “Алаш”, 2005. – 336-бет

ISBN 9965-669-37-6

Кітапта Мөшһүр-Жүсіп Көпейұлының бұрын басылған таңдамалысының бірінші томына (Алматы, Ғылым, 1990 ж.) енген шығармаларын қайта қарап толықтырып, түзетіп ұсыну және бұрын жарық көрмеген туындыларын камту жүзеге асқан. Сондай-ақ бұл томға аңыз желісін, фольклор сюжетін негізге алып, Мөшһүр-Жүсіптің өзі жазған дастандары “Гүлшат–Шеризат”, “Көрұғлы” туындылары еніп отыр.

Кітапта қазақ әдебиетін әлем әдебиеті дамуымен бірлікте дәйектегісі келген мамандарға, қазақ тілін жан-жақты сараптағысы келетін тіл зерттеушілеріне, сонымен бірге тарих, философия, педагогика т.с.с. ғылым саласында ізденушілерге аса қажетті бай материал жинақталған.

4803010205

К ----- хабарландырусыз–2005

411(05)-04

ББК 84 Қаз 7

ISBN 9965-669-37-6

© Көпейұлы М.Ж., 2005

© “Алаш”баспасы, 2005

I. 1907 ЖЫЛЫ ЖАРЫҚ КӨРГЕН КІТАПТАРЫ

Тірлікте көп жасағандықтан, көрген бір тамашамыз

Қыран құс, көңіл ашар – жүйрік тазы,
Жігітті мұңайтады малдың азы.
Әркім-ақ жамандыққа көңіл берді,
Тыятын болмаған соң мұфти-қазы.

Сөзі бар замананың теріс қақпай,
Жараспас бір-біріне айтқан назы.
Тұйғынға күшігендер ауыз салып,
Жем болып қарға-ұзаққа қоңыр қазы.

Басшымыз ел пайдасын сөйлемейді,
Білгіштер мұндайлыққа емес разы.
Көптен-көп іздегені – бүліншілік,
Қанша айтып таусылмайды еш аразы.

Данышпан, өтпей сөзі шаһбазлардың,
Барады босқа кетіп қысы-жазы.
Ғақылсыз, аңқылдама құлап жарға,
Көбі – өркімнің аузында, өзінде – азы.
Әлі жүр біздің қазақ қоршылдықта,
Қор болып өрге баспай өнерпазы.

Әр істі ойлау керек әуел бастан,
Не пайда өнері жоқ жігіт, жастан?
Мәз болма мұнарланып көрінгенге
Кісі жер жемісі жоқ тау мен тастан.

Дос қой деп, ішкі сырын түгел айтып,
Опық жеп жүрген жан көп аңдамастан!
Бір өрттен қалмайтұғын қалың қаудай,
Баянсыз бақ-дәулетке болма мастан!

“Жау қайда – жар астында” деген сөз бар,
Аяқты баспа қадам байқамастан.

Көз тігіп қарағанмен, көңіл бермес,
Не пайда нұр сипатлы, сүмбіл шаштан?!

Біреуге селбесейін деп ойласаң,
Өзіңді жұтып қояр шайнамастан.
Сөз жөнін құрбыларға айта қалсаң,
Күн бұрын ашуланар, ойламастан.
Зиянға біздің қазақ аяқ басар,
Соқтығып өз пайдасын ойламастан.

Жігіттер, жақсы қайда үлгі шашқан
Жүдеген мұңлылардың көңілін ашқан?!
“Анау озық, мен кейін қаламын”, – деп,
Көз салып, бірін-бірі шамаласқан.

Сүрініп ат аяғы кетер болса,
Дұшпан түгіл досың да табаласқан.
Бұл жұртта сұмырай нәрсе толып жатыр,
Өтірік, ұрлық, өсек араласқан.

Өңшең сәуірік, текешік, бұқашықтар,
Бір-бірін соғып, жаншып, жараласқан,
Жақсыны өзі болған, көре алмаған,
Өрт қойып жан-жағынан қамаласқан.

Ақылшы шықты бізге үй басынан,
Өзі боп өз үйінде (ойында) жұрттан асқан.
Биге – пара, байларға өсім болды,
Бой тартып, арамдықтан, бар ма қашқан?!

“Сен кімнен қорқасың?!” – деп, жел береді,
Кісі жоқ, қой дейтұғын, жұртты басқан,
“ Пәленше солай дейді, мен қайтем?!” – деп,
Жылқыша изеп басын, ақылдасқан.
Біреудің адасуын біреу қоттап (құттап),
“Пәлі, – деп, – бәрекелді!” – мақұлдасқан.

Білімге жабысайық көңіл қойып,
Ерлердің жұмысына жүрмін тойып.
Болмаса бір Құдайдан медет, қуат,
Залымдар көзімізді алар ойып.

Сөйлесе, жұрт пайдасын, білген ерлер,
Хакімдер атып тастар көзін жойып.

Қалайша Россияның ғаділдігі
Мүшелер терімізді малша сойып?!

Мархабат, патшамыздан, кеңдік болды-ау,
Көз жасын нашарлардың тәңірім иіп!
Еркіндік, кеңшіліктің хабарларын
Шашпаған начальниктер іші күйіп.

Қолында хүкіметі тұрған күнде
Жіберсін біздің жаққа не ғып қиып?!
Білгіштер ұлпаттасып [1] арыз (ғарыз) айтып,
Шығарған манифесті басын жиып.
Қылғаны хакімдердің бізге зорлық,
Низамға [2] тура келмес ісі сыйып.

Ходқа алып тексермейді қазақ сөзін,
Жіберер келемеждеп оның өзін.
Сөтке, жұма, ай, жылда – бір жауап жоқ,
Сүзілтіп жүргенменен екі көзін.

Дөнекер тамағына түспей қалса,
Әдейі қисайтады құрған тезін.
Екінші хұзырына келсе қайта,
Ақырар мойынға сап-сары жезін.

Қазаққа өділ хүкім қылған болып,
Тұл қылып жібереді қатын, қызын.
Неке, талақ қамшысы қолында боп,
Жоқ қылды шарифаттың соқпақ ізін.

Алады неке ақысын ауылнайлар,
Молданың жаудыратып қойып көзін.
“Шарифат бұлайша емес!” – десе молда,
Боқтайды стражник түйреп бізін.
Сөз айтсаң бір-екі ауыз жалдамаға,
“Атам!” – деп, қорқытады мылтығы ұзын.

Біздің жер мархабаттан қашық жатыр,
Хайласы хакімдердің асып жатыр.
Халқына мархабатлы сөзін айтып,
Мейірі (міһірі) патша ағзам тасып жатыр.

Бас – азат, дін мен жерге ерік беріп,
Манифест әрбір жұртқа шашып жатыр.

Қия алмай бір өзінен басқаларға,
Хакімдер залымдық қып басып жатыр.

Шаһбаздар ақ-қараны көріп тұрған,
Біздерге әбден жаны ашып жатыр.
Өгіздер тамағынан қаламыз деп,
Бас тартып бұл жұмыстан қашып жатыр.

“Бар Құдай, іс ақырын ондай гөр!” – деп,
Білімді, білімсіз де сасып жатыр.
Көп арман газеттерде жазылып жүр,
Жүзінде ақ қағаздың машық жатыр.

Сөз сөйлеп, тарқатайық ішкі шерді,
Көңілден кетіруге әрбір кірді.
Мың сегіз, кеше, алпыс тоғыздан соң,
Халайық, көрмеп пе едің неше түрді?!

Нақақтан құсаменен қан жұтқызып,
Тұтқынға салған жоқ па талай ерді?!Қорқытып бұл қазақтан ақша алмаққа,
Тексеріп жұмыс қылды көрді-жерді.

Шықпаса көңіліне алған ыңғайынан,
Қапасқа салып қояр кемеңгерді.
“Штраф, екі айналсаң, басыңа!”, – деп,
Қолыңа: “повестка” – деп, қағаз берді.

Күзетші үшеу, болысың, артында тұр,
Аңдыған: құпиялап айтқан сырды.
Нақақтан бір-біріне жала жауып,
Дауласып, үш сыпырып аққан терді.
Жете алмай ақ-қараның анығына,
Болыс, би былш еткізіп басар мөрді.

Қызыл гүл, жасарсайшы [көгерсейші][3] солып жатқан,
Әр нәрсе шағымызда болып жатқан.
Жақсылық ойлаңыздар, біздің халық,
Тастаңыз жамандықты толып жатқан.

Үлгісі чиновниктер осы болып,
Қасқырша ауыз салып жұлып жатқан.
Құрметлі ел билеген әкімдер де
Жыландай зәрін төгіп, сорып жатқан.

Бас салып мұңлы-зарлы, кем-кетікті,
Бүркіттей тырнағымен бүріп жатқан.
Әркімді арбауына түсірем деп,
Түлкіше құйрықтарын бұлаңдатқан.

“Жүзіме көрінгендер көз салсын!”, – деп,
Өз бойын тоты құстай сылаңдатқан.
Жатырмыз бір қараңғы ұзын түнде,
Көрінбей жарық сәуле, бір таң атқан.

Сырғытып қоныс-жайдан поселкелер,
Қасынан өткен жанды табандатқан.
“Бір пәле қорыққандықтан бола ма?!”, – деп,
Арзанға асығумен малын сатқан.

Артық қып таксиядан доход алып,
Екінші частный (чачнай) сбор мойынға артқан.
Желкелер стражник бишараны,
Таба алмай кедей ақша, жапа тартқан.
Ұлыққа кімнің аузы жете берер,
Осындай жұмыстар бар жанға батқан.

Бір мың тоғыз жүз жылдан бес жыл асты,
Бес түгіл алтыменен жұрт араласты [4].
Теңдікті бір көре алмай ұлықтардан,
Халайық, қор болдың ғой аяқ асты.

“Учаске войсковой” – деген шығып,
Айырылды жерден қазақ ол ағашты.
Ата менен бабадан қалған жерге,
Мұжық кеп тіл білмейтін, бидай шашты.

Жолаушы-жобаушыны атып тастап,
Маң[ың]а [5] жан жолатпай, бауыр басты.
Өлген құнсыз, айтқан сөз пұлсыз болып,
Біле алмай не қыларын қазақ састы.

Жер-судан айырылған соң, қаңғып кетіп,
Үйінде отыра алмай, кедей қашты.
Тындайтын мұның сөзін құлақ қайда,
Шұлғытып тұрғанменен қанша басты?!

Қазақты үшке бөлсең, біреуі жоқ,
Жоқ болмай қайтсін, зорлық ходтан асты?!

Көз жасы жылауының болып қабыл,
Көбейді зорлықшылға өшті, қасты.
Кісіден көретұғын дәнеме жоқ,
Рәсуә боп өз абиырын өзі ашты.

Жазалы қылған жоқ па сөзімізден,
Табылмай айтуға ауыз өзімізден.
Көрген соң дінімізді қорлағанын,
Жас ағып жүре бердік көзімізден.

Шал болдық он бес пенен жиырмада,
Айырылып ойнап-күлер кезімізден.
Қор болдық айырылып қап [6] ақ шарифат,
Қисықты түзететін кезімізден.

Ширекке төрттің бірі болдық ділгір,
Айырылып бұрынғы аршын кезімізден.
“Қойнында өлген сарттың наны (не) бар”[7] – деп,
Қалмады-ау өле-өлгенше ізімізден!

Кірсек те өліп көрге, дәмесі бар,
Үш қабат, жаға, жеңсіз бөзімізден.
Жер-суға, мал мен басқа бостандықты,
Көрместен кетсек, арман, көзімізден!

Қара өлең

Жатқандай төтті ұйқыда қазақ халқы,
Айырылмай жақсы менен жаман парқы.
Баласы дін мұсылман, ояныңдар,
Көрінер өз пайдасы, жұрттың нарқы!

Әркімнің өз пайдасы – ойлағаны,
Тереңге түсіп жатыр – бойлағаны.
“Хұрият” деген сөзді жоқ қылам!” – деп,
Аш бөрі бізді жеуден тоймағаны.

Ойлайды бізді ілем деп бармағына,
Көрсетіп зорлық күшін жан-жағына.
Бас қамын, жан пайдасын ойлаңыздар,
Жақсы емес, түсе берсең қармағына.

Өнерге, ғылым-білім, болсаң жерік,
Берілер ақыр бір күн басыңа ерік.

Қазақтың қылып жүрген жұмысы
[Екінші рет сөз]

Жүзіне ақ қағаздың тартып қалам,
Сөйлеген мұң мен зарын бұл күнгі адам.
Болса да дария-сия, аспан-қағаз,
Мұң мен зар түгелденіп болмас тамам.

Көшпелі болған жұрттың шаруасы бар,
Сарт, ноғай жан сақтайды [шаһардың алып сатқан]
саудасы бар [13].

Кезқұйрық, жапалақпен жемтікес боп,
Сұрайтын бір-бірінен сауғасы бар.

Таң атса, дүние жүзі қыбырлаған,
Сөзі бар екеу-екеу сыбырлаған.
Көкпары бірін-бірі қылып бұл жұрт,
Құпиялап бір-бірінен сөз ұрлаған.

Бөлініп жұрт екі жақ партиялап,
Қалмайды ұрғашыдай [14] сол қиялап.
Басқа орын босағадан тимейтінді,
Бас қылып, бас жегізіп тәрбиелеп (тарбиалап).

Көрініс, екі жақтан, топ көбейтіп,
Дау-жанжал, жанып тұрған шоқ көбейтіп.
Болмаса малға зиян, еш пайда жоқ,
Атарға бір мылтық жоқ, оқ көбейтіп [15].
[Айғырша тыша берген боқ көбейтіп.]

Қазақтың мұнан кетер берекесі,
Жоқ болып ынтымақты мерекесі.
Бір шалды тө[r]ге ор[н]атып [16], бас жегізіп,
Сол болар ақырында келекесі.

Ие боп жамбасқа (жанбасқа) бір отағасы,
Қасында еркелеткен бар баласы.
Жілікті “мә!” деп, соған ұстатады,
Атаның[өкенің] [17] баласы бар май жағасы.

Көп болып гүлдесер байлауы жоқ[18],
Партия, күнде кеңес, сайлауы жоқ.

Күн бұрын алас ұрып әуреленер,
Асулы күнде қазан, қайнауы жоқ.

Титықтап, жұмысы жоқ, шаршауменен,
Шиқан тіл ме, әуре боп, қамшауменен.
Өмірін өткізеді жазды-қысты,
Аузының дәмін алып тамсауменен.

Бай түсер төмен қарай шарасынан,
Айырылып азды-көпті қарасынан.
Аңдыған арам көңіл екі досты:
“Бір бұзық шыға ма — деп, — арасынан?”.

Арасы ағайынның алыс болды,
Таласып, дамылы жоқ жарыс болды.
Жетіліп партиямен дәрежесі,
Жақсы — жат, жаман адам таныс болды.

Жаз болса, ауыл үй боп, ыңғай қонып:
“Қызық қой бұ жүрген, — деп, — мұндай болып”.
Өңешін жылтыратып көп кедейлер,
Айырылып ат-тонынан жүрдай болып.

Біреуді пана қылып, сүйенгенсіп,
Мәз болып, отырғанға саумал ішіп.
Мырзасы қасына ерген нашарына
Шығынды баса салар сырттан пішіп.

Біреудің ерген ақымақ желігіне,
Жылп етер: “Жараймын, — деп, — серігіне!”
Шақырса бір партия, жаназаға —
Бармайды туысқанның өлігіне.

Жиылса, сәлемдеспей қырын қарап,
Ас ішпес сарпалтаңмен атша жарап.
Ұзақ күн піскен [19] сөз жоқ: керіс, тартыс.
Кетеді күнде ертеңмен кешке тарап.

Сол түнде азғырушы толып жатыр,
Шайтан да помогайтшы болып жатыр.
Құда түсер, бата оқыр сықылданып,
Он, он бесі бір үйде қонып жатыр.

Ет, сорпа, болса кемдік қымыз-шайдан,
Иә болмаса жататын орын-жайдан.

Ертең тұра кетеді бүрк-сарқ етіп:
“Саған мен табылам, – деп, – енді қайдан?!”

Қызады базарлары күз болғанша,
Түзеліп оңала алмас бір былғанса.
Ағайын кінәласып арбасады,
Әркімнің талас жері сөз болғанша[20]!

“Ал енді тату бол!” – деп біреу шығар [21],
Бұл өзіне пайдалы сөздерді ұғар.
“Жем қай жақтан түсед!” – деп, бір соны ойлап,
Сөз аяғы әр түрлі шарға соғар.

Тырс етіп бітіп қалған сөз табылмас,
Жазғы болған уағда күз табылмас.
Ақ-қараны айырып тексеретін,
Бұл жүргеннен құлақ пен көз табылмас.

Мал сойысып, болады татуласқан,
Ет жеу үшін бас қосып, араласқан.
Апрель-майда тәп-тәтті тату болса,
Күмөнін шөп шабарда, август ашқан.

Бата қылып, айтысып аруақ, құдай,
Болады тату-тәтті бұрынғыдай.
Таласып күзек, құдық, шабындыға,
Болуы тағы екіұдай тым-ақ оңай.

Таусылмай ала жаздай күнде жиын,
Жұмыс жоқ еш бітірген жалғыз тиын.
Сабылтып жалғыз атын, тулақ қылып,
Кедейге [мінері] мүбәрәк [22] жоқ, болды қиын.

Жыртылды байға ерумен кедей таңы,
Есінен адастырып [адастырды]байдың шаңы.
– Күпілдеп [23] [Елді алып,], үйде отырып күжілдейді,
Жігіттің қоразданған кейбір паңы.

Көз салмас жақсы ниет жобасына[24],
Зор беріп туысқанның жұдасына [жұбашына].
Мал алып бесіктегі жас қызына,
Жалпылдап барысады құдасына.

Көрсетіп азына көп қуат-күшін[25],
Суытып, ілікпейді, өңі-түсін.

Бай, жарлы, төре, қара-тең (тек) талғамас,
Қудалық, бұл заманда, партия үшін.

Аңқауды алдаймын деп бәрі ептейді,
Жұмысын құрғақ тілмен реттейді.
Жағында жапырақ ет жоқ ашаң қудың
Сикқырына неше түрлі көз жетпейді.

Халық-жұрт өзі құмар қалың дауға,
Дау болса, екі ит шығар ырылдауға.
Алды-артын айтқан сөздің білмейтіндер,
Болмайды ұзақ күнге омырауға.

Мойнына жеңгенінің өбден мініп,
Семірген шайтанымен көңілі тынып.
Бозарған сұр жыландай, іші зәрлі,
Сүзектен тұрған жандай, өңі сынып.

Басына бостандық жоқ, дамыл алмай,
Сапырылып ертеңді-кеш жүрген талмай.
Сықылды ұзақ-қарға, шу-шу етіп,
Аттанар көтеріле бірі қалмай.

Мұратқа бірі жетер тас салғанда,
Би, болыс, ауылнай боп басқарғанда.
Шығыны партияның суға аққандай,
Таласып, саннан кеміп тас қалғанда.

Саны (сәні) жоқ қорқып енді тығылғанның,
Бәрі де пана іздейді жұлынғанның.
Мақсаты көңіліндегі болған жағы,
Үстінен баса берер жығылғанның.

Қайқияр сонда басы болыснайдың,
Майы үшін, жинап ақша, ет пен тайдың [26].
[Ақшадан майын сұрап ат пен тайдың]
Кигіз бен ақшасына дамыл бермес,
Шаруасын айналдырған бықсық байдың.

Жалаңдап аждаһадай ауылнайлар,
Беліне ақ кигізден күйек байлар.
Цифрын бес тиынның бес теңге деп,
Кедейдің хат білмеген соры қайнар.

Мойнына сары жезден қарғы салып,
Алдына неше түрлі дау-шар барып.

Жиылып қарақұстай билер отыр,
Жемтігін өлексенің қоршап алып.

Осылай арамтамақ жеген бәрі,
Сақтанбас: “Обал ғой!” – деп, жеткен өлі.
Жалықпай айта берсем, толып жатыр,
Бұлайша заманада жұрттың халі.

Қорқатын адам қайда құдайынан,
Бұзық іс ойлағаны ұдайынан.
Тартылды биылғы жыл көк рахматы,
Пенденің[Халықтың] пейілі азған ыңғайынан[27].

Қуаттап алып жүрсе әркім дінін,
Өткізсе ғаділдікпен ай мен күнін.
Бұл [28] заман айтушы бар, тыңдаушы жоқ,
Сөйлеген хат сызғанлар сөздің шынын.

Үшінші ират (рет) сөз

Бұл сөзім алты алашқа таныс болсын,
Азамат ермін десе, намыс болсын!
Бір Құдай болысқанға дұшпан оңай,
Көптігі қопадағы қамыс болсын!

Аруақты шақыртатын жерлер келсе,
Тілектес жүйріктерде шабыс болсын!
Іздеген табылатын болып тұрса,
Барып қал, жері қанша алыс болсын!

Түзетер бұ күнгіні тура шықты,
Бұрынғы қисық пенен шалыс болсын.
Шын жүйрік қызған сайын көтерілер,
Таласып әр уалаят жарыс болсын!
“Үмбеті [29] пайғамбардың” дейміз соны,
Кімде-кім дін жолында халыс (қалыс) болсын!

Ынтымақ, мұшауәрә[30] әрбір жерде,
Талабы әркімнің-ақ биік өрде.
Жау ғой деп қараңғыда омақаны,
Жан сақтап, жалтаңдаймыз қазған көрде.

Өнерің әр тарапқа тегіс болса,
Барсаң да қай орынға басың төрде.
Болған соң жалқаулықта біздің қазақ,
Пәст [31] тартқан жұмысы бар төмен жерде.

Хакімде хукіметші ғаділдік жоқ,
Параны көп жейтұғын сол өнер де.
Сабатып ат-айғырды қан сорпа қып,
Чиновник қырып-жойып жүрген елде.

“Былқылдап майға піскен қой, қозыны
Сұраусыз, ықтиярсыз соя бер!” — де.
Тауықтың қоразындай қоқиланып,
Боқтайды стражник тұрып төрде.

Протокол жасаймын деп тілмаш айтар,
Отырып пәрмен (парман) [32] етіп, о да үстелде.
Кісімсіп зәреңді алып өңкей малай,
Әуре қып бұ қазақты көр мен жерде.

Қылады әркім мазақ ғылым жоқтан,
Надандар адасуда білім жоқтан.
Шаруаның берекесі кірмейді екен,
Мекен-жай, қоныс қылар орны жоқтан.

Заң, закон шарифаттан адастырып,
Би шықты қозы қарын формы жоқтан.
Кіргізіп дін жолына партиясын,
Жем болып, ақыл сұрап әр ұлықтан.

Жоғалса болыс сайлау, халық тыныштанар,
Жылқы осал, қыс болғанда, жалы жоқтан.
Партия турасымен ұрласуда,
Қылмайды нашарлық пен малы жоқтан.

Баулитын атын беріп байдың өзі,
Тандатып ұрыларға қалың топтан.
Қолтықтап бір іс келсе және сүйеп,
Ант беріп, ағартады, жаны жоқтан.

Жақындық, партия үшін құда шықты,
Туысқан бір-бірінен жұда (жүдә) шықты.
Бір-бірін сүйеймін деп, араз болып,
Шыбын жан болысқанға пида [33] шықты.

Бір жерге сход үшін талас болып,
Сыныққа сылтау болып бұ да шықты.

Әркімді өлі жеткен шайнаймын деп,
Шабынып көбікті ауыз бұра шықты.

Тарылтып аймағыңды крестьян
Іргеңнен ата қоныс мұра шықты.
Мизам мен Думада жатқан жұмысы жоқ,
Ұлықтан үкім, зорлық тура шықты.

Әркімнің өз тамағы табылған соң,
Төре ісі қисық жаққа бұра шықты.
Шын көңілі бірін-бірі жеуде болып,
Бұл жұртқа [34][Халыққа] осындай бір жора шықты.

Жақсыны өзі болған көре алмаған,
Біреуді күндемесе жүре алмаған.
Білгеннің біліміне айып қойып,
Ол өзі жөн-жобаны біле алмаған.

Жұмысын теріс жаққа айналдырып (айландырып),
Айтса да: “Оңға бас!” – деп, тіл алмаған.
Айтуға аузы жетіп тұрған күнде
Ерлікпен оған қайрат [ғайрат]қыла алмаған.

Кімде-кім қорыққанын [35] алдауменен,
Түлкіше қылып хайла бұлаңдаған.
Болыснай(волостной) оязбенен жемтіктес боп,
Ұрыға тыю, тоқтау қыла алмаған.

Ұрыға үш жылқыға бір ат сатып,
Көбейтіп байлар тобын тыраңдаған.
Байлардан аты даяр боп тұрған соң,
Ұрылар ұрлығынан тына алмаған.

Би, болыс, бай мен ұры біріккен соң,
Кем-кетік, нашарлар күн көре алмаған.
Қисайып мойын біткен бұзықтыққа
Бұл күнде жан қалмады сыналмаған.

Ұнайды дін-исламға мүфти-қазы,
Бұл өзі әуелде бар заман мазы.
Пайғамбар шарифаты тұрса ортада,
Тәңірге сонда жетер халықтың разы.

Қол [36] күшпен ел билеген хакімдерге
Мұндының өтер емес айтып назы.

Алаш боп қоссақ басты, қор болмаспыз,
Біз болып тұрсақ-тағы көптің азы.

Ынтымақ, партиясыз болып жүрсең,
Басыңа сағымданар күннің жазы.
Еркіңе желікпеске қоймай тұр ғой,
Қымызы қара саба, сары қазы.

Күжілдеп, шекең қызып, лағу сөйлеп,
Байлардың бас қосады көп буазы (муазы)[37].
Сыбырлап екеу-екеу үй сыртында,
Айтақтап өркім қосқан бір қу тазы.

Байға дос көп, кедейге бөрі – дұшпан,
Бар-жоқты теңгеретін жоқ таразы.
Қажы мен қожа, молда көбейген соң,
Күшейді өштік-қастық, ел аразы.
Құдай деп бір жанының қамын ойлап,
Тұратын жан көрмедім қысы-жазы.

Түлкінің басыңды тарт, хайласынан,
Жырақ жүр со[ны]ң ай[т]қан [38]пайдасынан.
Ақ болсын, Хаққа көңілің, бұл сықылды,
Шынының жалтыраған айнасынан.

Ынтымақ, алаш болып, қосылмаса,
Көп сөздің зиян табар хаймасынан.
Поселке крестьян салып жатыр,
Үлгілі (Өлкелі) өзен (ұзын) жердің жалмасынан.

Күл төбе, қыраң жерге аударылды,
Бұрынғы ата-баба қоймасынан.
Алумен артық тәртіп кедейлер жүр,
Қуанып орын алса бай қасынан.

Бұл қазақ тік (тек) сөйлесе жалдамаға,
Жеке топ тиіп қалар май басынан.
Біз – түйе: тартынар деп мұрнын тескен,
Жетелеп алып кетер бұйдасынан.
Қазақты, бір начальник, өтсе аралап,
Шығын деп жияды ақша үй басынан.

Шариғат, хакім жүрсе, турасы бар,
Халықтың, иә болмаса, жорасы бар.

Баласы кейін туған, қайта қонса,
Атаның, отын қылған, мұрасы бар.

Екі қыс арқасынан бірден қысып,
Шабынсыз, дөңге салған қорасы бар.
Түйеге нөқта қалай бұйрық болды,
Қазақтың кісі алатын бурасы бар.

Байлайтын, бұрап соққан шынжыры жоқ,
Жабағы, қыл-қыбыр мен шудасы бар.
Мүйізден өгіз, сиыр бой бермейді,
Сөйгелді ойнайтұғын құрдасы бар.

Қазақта отарба мен отқайық жоқ,
Мінуге үш түліктің пайдасы бар.
Көшпелі, үй тігетін, болғаннан соң,
Осындай әр малына хайласы бар.

Тоспа(түспе) деп, тағы айтады, көптің бойын,
Бұл жұрттың қойдырам деп айт пен тойын.
Халқына Россияның – мейрамы бар,
Біз, айтқан пәрменіне қойдық мойын.

Сауықтан, қазақ болып,біз тыйылсақ,
Басқа жұрт қарап тұр ма қылмай ойын?!
Көкпары – құнан, дөнен; атын шауып,
Жиылысар қонақ болып, сойып қойын.

Қымызын, басын қосып, ортаға алған,
Жағалай қонып алып судың бойын.
Сонымен өз ермегі өзінде боп,
Салады шаруасына ғақыл-ойын.

Партия, болыстыққа таласқаннан,
Ас берген, ұмытып тұр, қалың тойын.
Ұры да (үриде) қуаттанды партиямен,
Көрсетіп әлсіздерге жуан мойын.

Жазы жоқ, біздің халық, күнсіз болды,
Басқа жұрт, күні тұрып, түнсіз болды.
Ие болып көп қойға тоқты-қошқар,
Начальник әр не қылса, мінсіз болды.

Аз айтып, ақша берсе, соған ауып,
Көп сөзі ақшасыздан пұлсыз болды.